

ZDROJE INFORMACÍ A JEJICH VYHLEDÁVÁNÍ

VIKBA30

JARO 2013

PROČ HLEDAT INFORMAČNÍ ZDROJE

- Žádný odborný text nevznikne „z hlavy“
- Každý autor vychází ze zdrojů a odkazuje na ně – to platí i pro studenty
- Práce bez uvedených inf. zdrojů se považuje za plagiát
- Výjimku mohou tvořit některé útvary – úvaha, polemika, komentář atd.

INF. ZDROJE JAKO ZÁKLADNÍ PILÍŘ

- Vybrané zdroje determinují obsah práce
- Výběr zdrojů je naprosto klíčový pro obsah práce
- Není v silách nikoho, obsáhnout a zahrnout všechny zdroje, které souvisí s tématem
- ALE – neuvedení hlavních a zásadních zdrojů pro dané téma může být považováno za chybu

CO HLEDAT

- Z vybraných informačních zdrojů:
  - se čerpají podstatné informace nutné pro základní orientaci v tématu
  - čerpají se doplňující a okrajové informace, které jsou důležité pro specifičnost práce
  - hledají se zdroje, které podporují argumentaci autora nebo zdroje, vůči kterým se autor může vymezit
  - často autor hledá specializované faktografické zdroje nutné pro analýzu, komparaci, syntézu atd.

PREVENCE?

Použití informačních zdrojů je důležitá
prevence proti

- Opakování již provedených experimentů
- Řešení problémů již vyřešených
- Objevení poznatků již objevených
- Patentování skutečností již dříve patentovaných

PĚT ETAP PŘI PRÁCI SE ZDROJI

1. Setkání se zdroji informací (knihovny, databáze...)
2. Seznámení se sekundárními dokumenty
3. Vyhledání primárních dokumentů
4. Studium a zpracování primárních dokumentů (tzv. vytvoření osobní dokumentace)
5. Tvorba textu za použití zdrojů

ZÁKLADNÍ TERMINOLOGIE

INFORMAČNÍ ZDROJ (IZ):

- „**Informační** objekt, který obsahuje dostupné informace odpovídající informačním potřebám uživatele. **Informační zdroj** může být tištěný, zvukový, obrazový nebo elektronický (včetně zdrojů dostupných online).“ Je to určitá množina dat či informací, která je zaznamenána na "nosiči informací", jak ve formě hmotné (např. kniha), tak nehmotné (např. projev, rozhlasové vysílání).

Základním informačním zdrojem je **DOKUMENT:**

- „**Informační pramen** tvořený **nosičem informací** a **množinou informací** na něm fixovaných a sloužící k přenosu dat v čase a prostoru.“

DĚLENÍ DOKUMENTŮ

Dokumenty můžeme dělit podle řady kritérií:

- Dle způsobu zaznamenávání informací (písemné, zvukové, obrazové, audiovizuální)
- Podle nosiče dokumentů (tištěné, elektronické)
- Podle původnosti obsahu
- Podle kontinuity (periodické, neperiodické)
- Podle stupně zveřejnění (zveřejněné, nezveřejněné)

DLE PŮVODNOSTI OBSAHU

- Primární dokumenty
- Sekundární dokumenty
- Terciární dokumenty

Toto dělení je relativní, záleží vždy na tématu, problému, výzkumu apod. Co je v jedné práci primárním pramenem, v druhé může být sekundárním a naopak.

PRIMÁRNÍ DOKUMENTY

- Primárními dokumenty jsou prameny, ve kterých se určitá informace vyskytuje poprvé
- Nejedná se o novou formu, ale o novou skutečnost

PRIMÁRNÍ DOKUMENTY

- Primární dokument poskytuje určitou přímou informaci, autor v nich zpracovává vlastní empirická data
- Primární dokument obsahuje informaci, která je v zásadě původního charakteru
- Primární dokument obsahuje původní popis nebo interpretaci skutečnosti (nebo její části), podanou uměleckým, vědeckým, popularizujícím, publicistickým nebo jakýmkoli jiným způsobem. Může obsahovat informace jakéhokoli typu, tj. textovou, obrazovou, zvukovou, animaci.
- Je originálním dokumentem nebo popisem dané věci

TYPICKÉ PRIMÁRNÍ DOKUMENTY

- **Neperiodické** - původní monografie, původní vědecké články, příručky, manuály, výsledky z výzkumů, klinických studií, slovníky, sborníky, zákony, právní předpisy, judikáty, informace z archivů, referenční a pramenné knihy, tabulky, mapy, atlasy, pamětní spisy, osobní deníky, korespondence, úřední listiny, krásná literatura, kroniky, technické zprávy, patentové a normativní dokumenty atd.
- **Periodické** - časopisy, seriály, noviny, periodické sborníky, ročenky...

SEKUNDÁRNÍ DOKUMENTY

- Sekundární prameny hodnotí, analyzují, interpretují, diskutují, sumarizují původní informaci
- Sekundární dokumenty popisují primární dokumenty a obsahují především informace o primárních dokumentech (např. bibliografie, katalogizační záznam)
- Obsahují odkazy na primární dokumenty
- Jsou založeny na zpracování jiných primárních nebo sekundárních zdrojů
- Obsahují informace o existenci primárních pramenů
- Sekundární dokumenty obsahují informace nebo části textu z primárního dokumentu (např. antologie, encyklopedie, diplomová práce apod.)

TYPICKÉ SEKUNDÁRNÍ DOKUMENTY

- interpretace, kritiky, přehledové články, přehledové monografie, encyklopedie a slovníky, přehledová periodika, učebnice a skripta
- katalogy knihoven - lístkové, elektronické, souborné
- bibliografie - soupisy dokumentů k danému tématu
- rešerše
- bibliografické (dokumentografické) databáze (záznamy o primárních dokumentech - příp. doplněné abstrakty, zpracované v elektronické formě)
- Current Contents - informují o obsazích jednotlivých čísel vybraných časopisů
- nakladatelské katalogy

TERCIÁRNÍ DOKUMENTY

- Zpřístupňují poznatky obsažené v primárních a sekundárních zdrojích
- Neobsahují přímé informace, ale informují o existenci sekundárních pramenů
- Patří sem databáze databází, bibliografie bibliografií atd.

ŠEDÁ LITERATURA

- **Šedá literatura** – dokumenty, které nejsou formálně publikovány a neprocházejí standardním vydavatelským procesem (nemají přidělené ISBN, ISSN)
- Patří sem zejména: patenty, normativní dokumenty, výroční zprávy, **kvalifikační vysokoškolské práce**, konferenční materiály, firemní literatura
- Zdroje šedé literatury mohou být tištěné i elektronické

ŠEDÁ LITERATURA

- **Definice šedé literatury** stejně jako dokumenty, které do této skupiny patří, **se mění**
- Informace, které pocházejí z šedých zdrojů, se považují za **stejně relevantní** jako informace z běžně dostupné (oficiálně publikované) literatury.
- Na šedou literaturu se vztahuje stejně jako na jakoukoliv publikaci **autorský zákon** a i v případě citování se šedá literatura řídí obvyklou normou ISO 690
- Dá se vyhledat přes speciální úložiště, repozitáře, databáze, rozcestníky, portály, www stránky společností atd.

NÁRODNÍ ÚLOŽIŠTĚ ŠEDÉ LITERATURY - NUŠL

- Provozuje ho Národní technická knihovna v Praze – www.nusl.cz
- Poskytuje centrální přístup k informacím o šedé literatuře vznikající v ČR v oblastech vědy, výzkumu a vzdělávání
- V tuto chvíli nabízí cca 195 000 dokumentů
- Snahou NTK je vytvořit centrální repozitář především plných textů a metadat pro dlouhodobou archivaci a zpřístupnění šedé literatury za přispění spolupracujících institucí

TERMINOLOGIE ŠEDÉ LITERATURY

Technical reports – Technické zprávy	Government documents – Vládní dokumenty
Pre-prints – Předtisky (příspěvky otištěné před konferencí)	Technical documentation – Technická dokumentace
Fact Sheets (Product sheets) – Informace o produktu, (technické parametry)	Conference proceedings – Sborník z konference
Standards - Standardy (normy)	White papers – Průvodce, poradce, základní dokument k určité problematice
Patents – Patenty	Symposia – Konference, porada, odborná diskuze, sborník z konference
Working papers – Pracovní listy (koncepty)	Bulletins – Informační zpravodaje
Committee reports – Zprávy z komisí (výborů)	Unpublished works - Nepublikované práce
Business documents – Obchodní dokumenty	Theses – vysokoškolské kvalifikační práce - diplomové, disertační a habilitační práce
Newsletters - Informační bulletiny	

KDE HLEDAT ZDROJE

- Knihovna
- Knihovní katalogy
- Elektronické informační zdroje (databáze)
- Internet
- Kvalifikační práce
- Seznamy použité literatury

CO MŮŽE POMOCI

- Předmětová hesla (většinou řízená)
- Klíčová slova (většinou volně tvořená)
- Folksonomie – tagy

ORGANIZACE ODKAZŮ

- Citační manažery – EndNote, RefWorks, nově se vyvíjí Citace Pro -
<http://www.citace.com/proknihovny.php>
- ENDNOTE WEB – nástroj pro správu bibliografických citací a webových referencí
- Sběr dat, organizace, citace, spolupráce
- Nutná registrace – přístup přes
<http://ezdroje.muni.cz/prehled/zdroj.php?id=197&lang=cs> nebo přímo na www.myendnoteweb.com
- Více informací -
<http://kisk.phil.muni.cz/wiki/EndNote>

GOOGLE JAKO SPÁSA?

- Google nemá jen úvodní stránku!
- Pro odborné texty je vhodné použít
  - GOOGLE SCHOLAR <http://scholar.google.cz/schhp?hl=cs>
  - GOOGLE KNIHY <http://books.google.cz/books?hl=cs>
- Pročtěte si tipy pro vyhledávání –
<http://support.google.com/websearch/bin/answer.py?hl=cs&answer=136861>
- Doprovodné video k vyhledávání na Google:
<http://vimeo.com/knihovnautb/prikazygoogle>

PROCES HLEDÁNÍ

- Na začátku každého vyhledávání je tzv. **informační potřeba**, čili nedostatek informací k řešení nějakého problému.
- Pokud svoji potřebu formulujete, stává se z ní **informační požadavek**.
- Ve chvíli, kdy se stává předmětem vyhledávání, nazývá se **rešeršním požadavkem**.
- Jakmile jej vyjádříte v určitém dotazovacím jazyce, mluvíme již o **rešeršním dotazu**.
- Výsledkem rešeršní činnosti je **rešerše**, což je soupis bibliografických záznamů, faktografických informací nebo plných textů dokumentů, které odpovídají informačnímu požadavku. Rešerši zpravidla provádíte sami, ale můžete si ji i objednat.

REŠERŠE - DEFINICE

- Výsledek (popř. proces) vyhledávání informací ve formě dokumentografických nebo faktografických záznamů, popř. plných textů dokumentů. **Rešerše** se zpracovává na základě rešeršního požadavku uživatele, který je zformulován pomocí dotazovacího jazyka do rešeršního dotazu; při provádění **rešerše** se uplatňuje rešeršní strategie.
- Výstupem je soupis vyhledaných zdrojů informací

REŠERŠNÍ POSTUP

1. Stanovení tématu - než začnete se samotným vyhledáváním, ujasněte si, co chcete hledat, uveďte téma vyhledávání do souvislostí s jinými tématy
2. Definice klíčových slov a předmětových hesel
3. Stanovení formální požadavků – druhy dokumentů, jazyk, časové omezení...
4. Výběr informačních zdrojů - jakmile máte jasnou představu o tom, co by mělo být výsledkem rešerše, vyberte relevantní zdroje a nástroje pro vyhledávání
5. Formulace rešeršních dotazů
6. Samotné vyhledávání - každý nástroj pro vyhledávání se řídí různými pravidly, proto je nutné každému z nich přizpůsobit podobu rešeršního dotazu
7. Hodnocení výsledků - Vyhledané výsledky je nutné posoudit a určit jejich relevanci
8. V případě potřeby můžete dotaz dále upravovat, zpřesňovat, konkretizovat nebo naopak vyhledávat obecnější informace. Tento proces se nazývá ladění rešeršního dotazu.
9. Z nalezených záznamů nakonec vyberete ty nejvhodnější

REŠERŠNÍ DOTAZ

- Při formulaci rešeršního / vyhledávacího dotazu se nadále používají zvolená klíčová slova
- Používají se **jednoduché dotazy** (jedno klíčové slovo, vyhledávání předmětu, vyhledávání v názvu apod.) nebo **složené dotazy**, které se skládají z více klíčových slov propojených vazbami
- Jednotlivá klíčová slova se spojují tzv. operátory a jsou i další možnosti, které vyhledávací systémy nabízejí. Pomocí těchto funkcí je možné klíčová slova kombinovat, vyjadřovat vzájemné vztahy mezi nimi atd.
- Je možné zadat i **frázi**, která vyjadřuje přesný tvar určitého slovního spojení – zadává se do uvozovek

REŠERŠNÍ NÁSTROJE

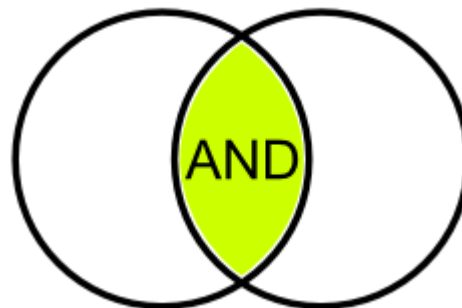
- operátory
- příkazy selekčního jazyka daného systému
- nástroje pro vyjádření různých variant slov
- nabídková menu

BOOLEOVSKÉ OPERÁTORY

- Booleovské operátory vyjadřují logické vztahy mezi klíčovými slovy (nebo vyhledávacími výrazy)
- Mezi nejznámější patří AND, OR a NOT (zřídka se užívá i operátor NOR)
- Obdobnými operátory, nebo také pseudo-booleovskými operátory jsou znaménka + a -, která mají stejnou funkci jako AND a NOT. Tato znaménka podporuje např. Google.

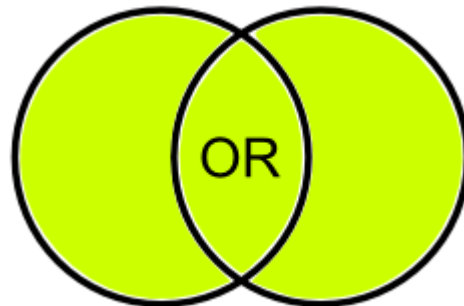
OPERÁTOR AND

- Logický součin, průnik dvou výrazů
- AND mezi dvěma termíny znamená, že se vyhledají jen ty dokumenty/záznamy, které obsahují oba, resp. všechny hledané termíny, mezi kterými je operátor AND.
- Tento operátor zužuje výsledek vyhledávání a používá se pro spojení významově odlišných pojmů
- PŘÍKLAD:

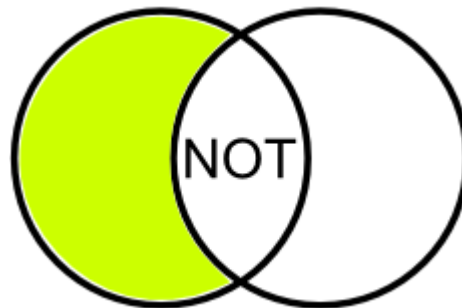
OPERÁTOR OR

- Operátor OR – logický součet dvou množin výrazů
- Vyhledají se dokumenty/záznamy, které obsahují alespoň jeden z uvedených termínů, mezi kterými je operátor OR
- Tento operátor rozšiřuje dotaz a používá se pro spojení synonym a příbuzných pojmů
- PŘÍKLAD:

OPERÁTOR NOT

- Logická negace
- Z výsledku vyhledávání budou vyloučeny záznamy/dokumenty obsahující výraz uvedený za operátorem NOT
- Tento operátor zužuje výsledek vyhledávání
- PŘÍKLAD:

DALŠÍ MOŽNOSTI

- **Proximitní operátory** (vzdálenost mezi hledanými výrazy), např. NEAR, WITHIN
- **Krácení podle slovních kořenů** – Truncation – používají se znaky ? (nahrazuje jeden znak) nebo * (nahrazuje více znaků), těmito znaky se nahradí počáteční, nebo koncová část slova
- **Automatické vyhledání příbuzných pojmů** – Stemming – nepoužívají se žádné zástupné znaky, pouze zadáte slovo a systém automaticky vyhledá pojmy podobné
- **Zástupné znaky** - Wild cards - nahrazování písmen, nebo částí slov uprostřed (truncation nahrazuje začátky a konce slov), používají se znaky ?, *, # a další

NEJČASTĚJŠÍ CHYBY PŘI VYHLEDÁVÁNÍ

- logické chyby – chybné kombinace výrazů pomocí booleovských operátorů (AND místo OR a naopak),
- ignorování rozdílů mezi různými vyhledávacími systémy (databáze, elektronické katalogy a vyhledávací nástroje internetu jsou odlišné vyhledávací systémy, liší se charakter vyhledávání)
- neuvědomění si odlišností dotazovacích jazyků jednotlivých databází (rozdílná formulace rešeršního dotazu),
- překlepy, pravopis

POUŽITÁ LITERATURA

- *KTD – Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy (TDKIV)* [online]. Praha : Národní knihovna ČR, 2001– . Dostupné z: <http://www.nkp.cz>
- *Kurz práce s informacemi* – učební materiály, dostupné z ISu
- *Obecná pravidla řešeršního postupu* [online]. Dostupné z <http://www.ukb.muni.cz/kuk/vyuka/materialy/>
- *iva – informační výchova na utb ve Zlíně.* [online]. Dostupné z <http://iva.k.utb.cz/>